

პოლიტიკური ქცევის არსი და ფორმები

ანოტაცია: ნაშრომის მიზანია პოლიტიკური ქცევის არსისა და ფორმების შესწავლა. პრობლემის კვლევის პროცესი ეყრდნობა შედარებითი და ემპირიული ანალიზის მეთოდებს. წარმოდგენილი ნაშრომი ქართულ პოლიტიკურ მეცნიერებაში პოლიტიკური ქცევისა და მასთან დაკავშირებული პრობლემების ნაწილობრივ შესწავლის ცდაა. პოლიტიკური ქცევა ესაა პოლიტიკური აქტიურობისა და პასიურობის სახე, რომელიც წარმოადგენს პოლიტიკის სუბიექტების მოქმედების სხვადასხვა ფორმას, გამოწვეულს ამ სუბიექტების პოლიტიკურად მნიშვნელოვანი ინტერესების დაკმაყოფილების მიზნით. კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნები შეიძლება გამოყენებულ იქნას პოლიტიკის სუბიექტების ქცევის ანალიზის პროცესში.

ამოსავალი სიტყვები: პოლიტიკური მონაწილეობა, პოლიტიკური მოღვაწეობა, პოლიტიკური გადაწყვეტილება, პოლიტიკური აქტიურობა, პოლიტიკური პასიურობა.

Malkhaz Gogua

The Essence of Political Behavior and Forms

Abstract: The aim of the work is to study political behavior and formation. Researching process of the problem depends on the methods of comparing and empirical analysis. The work is partly studying effort of political behavior and related problem in Georgian Political Science. Political behavior is the form of political activeness and passiveness, which represents different forms of political persons' actions, with aim of satisfying politically important interest of these persons. Conclusions according to the researching result can be used in the process of analysis of political behavior.

Keywords: political participation, political movement, political decision, political activeness, political passiveness.

პოლიტიკური ქცევის საკითხს დიდი ხანია იკვლევენ მეცნიერები. აღნიშნულ საკითხზე საინტერესო მოსაზრებები გამოთქვეს ფრანგმა მეცნიერებმა გ. ტარდმა და გ. ლე ბონმა (XIX ს-ის მეორე ნახევარი და XX ს-ის დასაწყისი). ისინი ძირითადად პოლიტიკური ლიდერისა და მასების ქცევის საკითხებით დაინტერესდნენ (*ჭანუყვაძე, ჭანია 1996: 141-143, ლე ბონი 2013*). პოლიტიკური ქცევის პრობლემაზე განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილეს ამერიკელმა მეცნიერებმა. XXს-ის 20-იან წლებში ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორმა ჩ. მერრიამმა და მისმა მოწაფემ ჰ. ლასუელმა ამერიკულ პოლიტიკურ მეცნიერებაში აქცენტი გადაიტანეს ადამიანთა ქცევის შესწავლაზე. ისინი ძირითადად ეყრდნობოდნენ სოციოლოგიურ და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ანალიზს (*რეხვიაშვილი, ჯალიაშვილი, ხოჭოლავა 1991:47*). ყოველივე ამან, ამერიკულ პოლიტიკურ მეცნიერებაში საფუძველი ჩაუყარა პოლიტიკური პროცესების კვლევის ბიჰევიორალისტურ (*ჯონსონი, რეინოლდსი 2013: 63-71*) მიმართულებას. ამერიკულ პოლიტიკურ მეცნიერებაში ბიჰევიორალიზმის დამკვიდრებამ სათავე დაუდო ამომრჩეველთა ქცევის, პოლიტიკური

ლიდერისა და ელიტის, პოლიტიკური სისტემისა და პოლიტიკური კულტურის საკითხების, პოლიტიკური პარტიების ქცევის ემპირიულ შესწავლასა და გაანალიზებას. ამ მხრივ საყურადღებოა ა. ბენტლის (*მცაბერიძე 2014*), ტ. პარსონსის (*პარსონსი 1998*), დ. ისტონის (*ისტონი 1997*), გ. ალმონდის (*ალმონდი, ვერბა 1963*) და სხვათა შრომები. ამერიკულმა გამოკვლევებმა დიდი ზეგავლენა მოახდინეს ევროპელ მეცნიერთა ნაშრომებზე, რომლებიც ძირითადად დაინტერესებულნი იყვნენ პოლიტიკური ქცევის საკითხების შესწავლით.

პოლიტიკური ქცევის პრობლემებით მკვლევართა ასეთი დაინტერესება გამოიწვია იმ კითხვების არსებობამ, რომლებიც წლების განმავლობაში აწუხებდა, როგორც მეცნიერებს, ისე საზოგადოებას. ეს კითხვებია: რა არის პოლიტიკური ქცევა? რა ფაქტორები მოქმედებს ამომრჩეველთა ქცევაზე? პოლიტიკური ქცევის რამდენი ფორმა არსებობს?.. და ა.შ. რა თქმა უნდა, ამ შეკითხვებზე პასუხის გაცემა შეიძლება მარტივად, მაგრამ თუ ღრმად ჩავუკვირდებით პოლიტიკური ქცევის საკითხებს, მათზე პასუხის გაცემა არც ისე ადვილია.

მდგომარეობას ართულებს ის, რომ ხშირად პოლიტიკურ ქცევას მოიხსენიებენ ტერმინებით: პოლიტიკური მოღვაწეობა, პოლიტიკური მონაწილეობა და ა.შ. მიუხედავად იმისა, რომ თითოეულ ამ ტერმინს აქვს საკუთარი განმარტება, ისინი თავიანთი არსით თავსდებიან პოლიტიკურ ქცევაში, რამდენადაც თითოეული მათგანი პოლიტიკური აქტიურობისა და მოქმედების სახეა, ხოლო პოლიტიკური ქცევა ამ აქტიურობისა და მოქმედების გამოხატულებაა, რომლითაც იქმნება პოლიტიკური პროცესი. თუმცა თუ ერთმანეთს შევადარებთ პოლიტიკურ მოღვაწეობას და პოლიტიკურ ქცევას, მათ შორის გარკვეულ განსხვავებასაც დავინახავთ. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე პოლიტიკური აქტიურობის სახეა, ჩვენ შეიძლება ვილაპარაკოთ პოლიტიკის სუბიექტების პოლიტიკურ მოღვაწეობაზე, მაგრამ განსხვავება ვიპოვოთ ამ მოღვაწეობასა და იმ მოქმედების ფორმებში, რომლებსაც მიმართავენ ისინი ამა თუ იმ ვითარების გამო. მაგალითად, პარლამენტის დეპუტატი თუ მონაწილეობს პარლამენტის მუშაობაში, გადაწყვეტილებების მიღებაში და ა.შ., ეს ითვლება პოლიტიკურ მოღვაწეობად, მაგრამ თუ ეს დეპუტატი თავის მხარდამჭერებთან ერთად გამოვიდა ქუჩაში, მონაწილეობა მიიღო საპროტესტო აქციაში და ა.შ., ეს უკვე ითვლება პოლიტიკურ ქცევად. თუმცა, არის შემთხვევები, როდესაც თანამედროვე დასავლეთის პოლიტიკურ მეცნიერებაში პოლიტიკურ ქცევას პოლიტიკურ მოღვაწეობადაც მოიხსენიებენ. ეს გამოწვევულია იმით, რომ პოლიტიკური მოღვაწეობაც თავისი არსით, გარკვეული აქტიურობისა და მოქმედების გამოხატულებაა.

პროფ. ე. მელეშკინას აზრით, პოლიტიკური ქცევა ეს არის აქტიორების მიერ სუბიექტურად მოტივირებული სხვადასხვა სახის პოლიტიკური მოღვაწეობის რეალიზაციის პროცესი, რომელიც დამკვიდრებულია შინაგანი განწყობით. ამასთან ერთად პოლიტიკური მოღვაწეობა უნდა გავიგოთ, როგორც პოლიტიკური აქტიორების მოქმედების ერთიანი ფორმა, რომელიც წარმოქმნილია გარკვეული პოლიტიკური პოზიციით (*პოლიტიკური პროცესი 2001:153*). ამ განმარტებიდან ირკვევა, რომ პოლიტიკურ

მოღვაწეობასა და პოლიტიკურ ქცევას შორის გარკვეული მსგავსებაცაა, მაგრამ მეცნიერები განსხვავებაზეც მიუთითებენ და მოჰყავთ ამის მაგალითები. ასე რომ, პოლიტიკური მოღვაწეობა ესაა პოლიტიკური პროგრამის, იდეოლოგიის, კანონების და ა.შ. შემუშავებასა და მიღებაში მონაწილეობა, ხოლო პოლიტიკური ქცევა მიღებული პოლიტიკური გადაწყვეტილებებით გამოწვეული, პოლიტიკის სუბიექტების აქტიურობისა და მოქმედების სხვადასხვა ფორმაა.

რაც შეეხება პოლიტიკურ მონაწილეობას, ზოგიერთი მეცნიერი პოლიტიკურ პროცესში პიროვნების მონაწილეობას პირდაპირ პოლიტიკურ ქცევად მოიხსენიებს (*ჭანუყვაძე, ჭანია 1996:110*). პროფ. ვ. შუბითიძის განმარტებით, „პოლიტიკური მონაწილეობა ესაა ცალკეული მოქალაქეების ქმედება, რომლის ძალითაც მათ მთავრობასა და პოლიტიკაზე გავლენის მოხდენა ან მათთვის მხარდაჭერა სურთ“ (*შუბითიძე, ქოჩორაძე 2001: 125*). ჩვენი აზრით, პოლიტიკური მონაწილეობა პოლიტიკური ქცევის ერთ-ერთი სახეა, რომელსაც ახასიათებს აქტიურობის საკუთარი ფორმები. არსებობს პოლიტიკაში მონაწილეობის აქტიური და ნაკლებად აქტიური ფორმები, ე.ი. საუბარია მონაწილეობის ინტენსიურობაზე, როდესაც ინდივიდები აქტიურად არიან ჩართულნი პოლიტიკურ პროცესში ან გარკვეული მიზეზების გამო არანაირ აქტიურობას არ იჩენენ. ამ უკანასკნელს მეცნიერები აბსენტიზმს (ლათ. *absentis* - არდამსწრე, არმყოფი) უწოდებენ. თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ამ შემთხვევაში მოქალაქეები საერთოდ არ მონაწილეობენ პოლიტიკაში. ამის მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ არჩევნები, როდესაც მოქალაქეები ამა თუ იმ მიზეზით არ მიდიან არჩევნებზე. ეს შეიძლება გამოწვეული იყოს ასარჩევი პოლიტიკური ძალებისადმი ან კანდიდატებისადმი უნდობლობით, ან არჩევნების ჩაშლის მიზნით, ან საარჩევნო კანონით და ა. შ. ანუ ყოველივე ეს პოლიტიკაში მონაწილეობაა, ოღონდ პასიური, თავშეკავებული ფორმით. თუმცა, მეცნიერები მაინც აქტიურ მონაწილეობას ემხრობიან, მათი აზრით, „პოლიტიკური მონაწილეობა არის ძირითადი ფაქტორი: ის ინდივიდები, რომლებსაც შეუძლიათ პოლიტიკაში საკუთარი პოზიციების თუ ინტერესების დაფიქსირება, უკეთეს შედეგებს აღწევენ, ვიდრე აპათიური ინდივიდები“ (*ჯონსონი, რეინოლდსი 2013: 10*) აღსანიშნავია, რომ არჩევნებში მოქალაქეთა პასიური მონაწილეობა დამახასიათებელია, როგორც განვითარებული, ისე განვითარებადი ქვეყნებისათვის. ამის ნათელ მაგალითს წარმოადგენს ამ ბოლო წლებში საქართველოში ჩატარებული არჩევნებიც.

„ამომრჩევლის ქცევას აშკარად განსაზღვრავს როგორც მიმდინარე პროცესები, ასევე სამომავლო პერსპექტივა. პირველი - ერთ კონკრეტულ არჩევნებზე ახდენს გავლენას და ზოგად-საარჩევნო საკითხებში ძნელად თუ გაგვარკვევს: აქ მთავარი ეკონომიკური სიტუაციაა ქვეყანაში, და ხელისუფლების პოპულარობა უშუალო კავშირშია უმუშევრობის, ინფლაციის, თუ შემოსავლების დონესთან. აქ გადამწყვეტი- ამომრჩევლის მატერიალური კმაყოფილებაა (ე. წ. „კარგად ყოფნა“) და ხელახლა არჩევის იმედად, ხელისუფლებებიც, სწორედ წინასაარჩევნოდ, ეკონომიკური სატყუარის მაქსიმალურად გამოყენებას ცდილობენ ხოლმე“ (*ჭიჭიჭიძე 2008: 338*).

პოლიტიკურ მეცნიერებაში გამოყოფენ პოლიტიკური მონაწილეობის კონვენციურ და არაკონვენციურ ფორმებს. პირველში იგულისხმება პოლიტიკაში კანონიერი მონაწილეობა, ხოლო მეორეში - უკანონო, ანტიკონსტიტუციური მონაწილეობა (*მაგშტადტი 2011: 336-338*).

პოლიტიკური ქცევის კონვენციურ ფორმებს მიეკუთვნება: აბსენტიზმი, ხმის მიცემა, სანქცირებულ მიტინგებში მონაწილეობა, სახელისუფლო სტრუქტურებისადმი მიმართვა და ა.შ.

პოლიტიკური ქცევის არაკონვენციურ ფორმებს მიეკუთვნება: არასანქცირებულ მიტინგებში მონაწილეობა, შენობებისა და საგზაო მოძრაობების ბლოკირება, სახელმწიფო გადატრიალებაში მონაწილეობა და ა.შ.

საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ მეცნიერები თვით კონვენციურ და არაკონვენციურ ფორმებშიც გამოყოფენ მონაწილეობის მაღალ აქტიურ, ნაკლებად აქტიურ და საშუალო აქტიურობის ფორმებს. ისინი კონვენციური მონაწილეობის ფორმებიდან ყველაზე მეტ ყურადღებას არჩვენებში ხმის მიცემას უთმობენ, რამდენადაც იგი „დემოკრატიულ სისტემებში პოლიტიკური მონაწილეობის ცენტრალური და ყველაზე მასობრივი ფორმაა. მთელი საარჩევნო კამპანიის მიზანი სწორედ მოქალაქეთა მიერ ხმის მიცემაზე ზეგავლენის მოხდენაა. ხმის მიცემით განისაზღვრება და ვლინდება არჩევნების შედეგები“ (*მაცაბერიძე, 2003: 243*). როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, არსებობს არჩევნებში მონაწილეობის აქტიური და პასიური ფორმები. ეს უკანასკნელი აბსენტიზმის გარდა გულისხმობს ასარჩევი კანდიდატის მიერ ხმის მიცემას, ხოლო აქტიურში იგულისხმება ამომრჩევლის მონაწილეობა.

პოლიტიკური მონაწილეობის საინტერესო ტიპოლოგია შეიმუშავეს მ. კასმა და ა. მარშმა (*კასი, მარში 1979: 153-155*). მათ შეისწავლეს პოლიტიკურ პროცესებში სუბიექტების სხვადასხვა მონაწილეობა და ამის საფუძველზე გამოყვეს ინდივიდების პოლიტიკაში მონაწილეობის ფორმების ხუთი ჯგუფი: 1. არააქტიურები, 2. კონფრომისტები, 3. რეფორმისტები, 4. აქტივისტები, და 5. ისინი რომლებიც აცხადებენ პროტესტს.

პოლიტიკურ მეცნიერებაში მიღებულია პოლიტიკური მონაწილეობის ტიპოლოგიზაცია იმისდამხედვით, თუ რა როლს ასრულებს სუბიექტი პოლიტიკურ პროცესში. ამის მიხედვით გამოყოფენ ავტონომიურ და მობილიზებულ მონაწილეობას (*პოლიტიკური მეცნიერების საფუძვლები 1996: 144-146*). ავტონომიურია ისეთი მონაწილეობა, როდესაც ინდივიდი თვითონ, საკუთარი შეხედულებისამებრ იღებს გადაწყვეტილებას, ხოლო მობილიზებულია მონაწილეობა, როდესაც ინდივიდი მოქცეულია სხვა სუბიექტების ზეგავლენის ქვეშ და იმის მიხედვით მოქმედებს. ავტონომიური მონაწილეობა დამახასიათებელია დემოკრატიული ქვეყნებისათვის, ხოლო მობილიზებული ავტორიტარული და ტოტალიტარული რეჟიმებისათვის.

პოლიტიკური ქცევის ფორმებიდან განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა საპროტესტო ქცევას. ზოგიერთი დასავლელი მეცნიერი, მაგალითად ა. მარში (*მარში 1990*) მიუთითებს, რომ საპროტესტო

ქცევა წარმოადგენს მხოლოდ არაკონვენციური მოქმედების ფორმას და ამასთან დაკავშირებით გამოყოფს საპროტესტო ქცევის შემდეგ ფორმებს: პეტიციის დაწერა, დემონსტრაციებში მონაწილეობა, შენობების ბლოკირება, ბოიკოტი და ა. შ. ჩვენ არ ვეთანხმებით ამ მოსაზრებას, რამდენადაც დემოკრატიულ ქვეყნებში საპროტესტო გამოსვლებს შეიძლება ჰქონდეს კონვენციური ხასიათი ანუ ქცევა რომელიც შეესაბამება კანონიერ ქმედებას. ცნობილია, რომ დემოკრატიულ ქვეყნებში საპროტესტო გამოსვლები ძირითადად იმართება იმ შემთხვევაში, როდესაც ხელისუფლება ღებულობს ისეთ გადაწყვეტილებას რომელიც ხელყოფს ადამიანთა უფლებებს. რა თქმა უნდა, ასეთ დროს მოქალაქეთა პროტესტი სამართლიანია, თუ იგი არ შეიცავს მოწოდებას არსებული პოლიტიკური სისტემის ძალადობრივი გზით შეცვლის შესახებ. ამ ქმედებით მოქალაქეები მოუწოდებენ ხელისუფლებას შეცვალოს მიღებული გადაწყვეტილება ან შესწორებები შეიტანოს მასში. თუმცა, არის შემთხვევები, როდესაც ხელისუფლება ასეთ საპროტესტო გამოსვლებს უპირისპირებს ძალას, რამდენადაც იგი ასეთ ქმედებებს კანონსაწინააღმდეგოდ მიიჩნევს. ამის მაგალითად გამოგვადგება 2006 წლის გაზაფხულზე დასაქმების შესახებ კანონში შეტანილი ცვლილებების გამო სტუდენტთა მასობრივი გამოსვლები საფრანგეთში, როდესაც ხელისუფლებამ სტუდენტების დასაშოშმინებლად ძალისმიერ მეთოდებს მიმართა. თუმცა, საბოლოოდ, იძულებული გახდა დათმობებზე წასულიყო და შეეცვალა მიღებული გადაწყვეტილება. მიუხედავად იმისა, რომ „კოლექტიური ქცევა, ჩვეულებრივ, ასოცირდება ნორმებთან, რომლებიც მეტწილად არ ემთხვევა კონვენციურ ნორმებს, იგი ყოველთვის არ არის საზოგადოებისათვის საზიანო. პირიქით, ხშირად კოლექტიური ქცევა დადებითი სოციალური და კოლექტიური ცვლილებების საფუძველია...“ (ბალიაშვილი 2013: 343). ასე რომ, ის აზრი, თითქოს საპროტესტო ქცევა არის მხოლოდ არაკონვენციური მოქმედება, არასწორია. თუმცა ამ დებულების აღიარება დამოკიდებულია ხელისუფლებისა და პოლიტიკური სისტემის დემოკრატიულობაზე, ქვეყნის პოლიტიკურ კულტურაზე და ა.შ.

ყოველივე ზემოთ ნათქვამიდან გამომდინარე ირკვევა, რომ პოლიტიკური ქცევა- ესაა პოლიტიკური აქტიურობისა და პასიურობის სახე, რომელიც წარმოადგენს პოლიტიკის სუბიექტების მოქმედების სხვადასხვა ფორმას, გამოწვეულს ამ სუბიექტების პოლიტიკურად მნიშვნელოვანი ინტერესების დაკმაყოფილების მიზნით.

ლიტერატურა:

ბალიაშვილი 2013: ბალიაშვილი მ, *სოციალური ფსიქოლოგიის დაწყებითი კურსი*, თბ., 2013.

ლე ბონი 2013: ლე ბონი გ. ერები და ბრბო, თბ., 2013.

მაგშტადტი 2011: მაგშტადტი თომას მ, *გავიგოთ პოლიტიკა: იდეები, ინსტიტუტები და პროცესები*, თბ., 2011.

მაცაბერიძე 2003: მაცაბერიძე არჩვენები და საზოგადოება, თბ., 2003.

- მაცაბერიძე 2014*: მაცაბერიძე მ. *არტურ ბენტლის „დაინტერესებულ ჯგუფთა“ თეორია*, თბ., 2014.
- რეხვიაშვილი, ჯალიაშვილი, ხოჭოლავა 1991*: რეხვიაშვილი ი, ჯალიაშვილი ჯ, ხოჭოლავა ვ, *პოლიტოლოგია*, თბ., 1991.
- შუბითიძე, ქოჩორაძე 1988*: შუბითიძე ვ, ქოჩორაძე ო. *პოლიტოლოგია*, თბ., 2001.
- ჭანუყვაძე, ჭანია 1996*: ჭანუყვაძე ვ, ჭანია ვ. *პოლიტოლოგია*, თბ., 1996.
- ჯონსონი, რეინოლდსი 2013*: ჯონსონი ჯ. ბ, რეინოლდსი ჰ. ტ, *პოლიტიკის მეცნიერების კვლევის მეთოდები*, თბ., 2013.
- ჰეივუდი 2008*: ჰეივუდი ე. *პოლიტიკა*, თბ., 2008
- Истон 1997*: Истон Д. *Категории системного анализа. В книге Антология мировой политической мысли*. Отв. ред. Т.А.Алексеева, М., 1997.
- Основы политической науки 1996*: *Основы политической науки. Учебное пособие*, под. ред. В. П. Пугачева, часть II. М., 1996.
- Парсонс 1998*: Парсонс Т. *Система современных обществ*. М., 1998.
- Политический процесс 2001*: *Политический процесс: основные аспекты и способы анализа*. Под ред. Е. Ю. Мелешкиной. М., 2001.
- Almond, Verba 1963*: Almond G, Verba S. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Countries*. Princeton, 1963.
- Kaase, Marsh 1979*: Kaase M, Marsh A. *Political Action Repertory. Beverly Hills, London*, 1979.
- Marsh 1990*: Marsh A. *Political Action in Europe and USA*. London, 1990.